

سلسله درس های محدودیت

حلقه سیزدهم

دعا برای امام عصر علیه السلام

دکتر سید محمد کدبنی هاشمی

سرشناسه: بنی هاشمی، سید محمّد، ۱۳۳۹
 عنوان و نام پدیدآور: دعا برای امام عصر (عج)؛ سلسله درس‌های مهدویت،
 حلقه سیزدهم / سید محمّد بنی هاشمی.
 مشخصات نشر: تهران: مرکز فرهنگی انتشاراتی منیر، ۱۳۸۹.
 مشخصات ظاهری: ۲۴۰ ص.
 شابک جلد سیزدهم: ۷-۲۲۳-۵۳۹-۹۶۴-۹۷۸
 شابک دوره: ۲-۱۵۸-۵۳۹-۹۶۴-۹۷۸
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا.
 یادداشت: کتابنامه: همچنین به صورت زیرنویس.
 موضوع: محمد بن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ ق. احادیث، مهدویت.
 موضوع: محمد بن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ ق. غیبت، دعاها.
 رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۸ س ۸۳ ب / ۲۲۴ BP
 رده‌بندی دیویی: ۲۹۷ / ۴۶۲
 شماره کتابشناسی ملی: ۱۷۲۹۴۱۵

منیر

شابک ۷-۲۲۳-۵۳۹-۹۶۴-۹۷۸ ISBN 978 - 964 - 539 - 223 - 7

دعا برای امام عصر علیه السلام

سید محمّد بنی هاشمی

ناشر: مرکز فرهنگی انتشاراتی منیر

نوبت چاپ: اوّل / ۱۳۸۹

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

حروفچینی: شبیر / ۷۷۵۲۱۸۳۶

چاپ: صاحب کوثر

دفتر مرکزی: خیابان مجاهدین، چهارراه آبسردار، ساختمان پزشکان، واحد ۹ تلفن و فاکس: ۷۷۵۲ ۱۸۳۶ (خط ۶)
 فروشگاه: تهران، خیابان ایران، خیابان مهدوی‌پور، پلاک ۶۴ تلفن: ۶۴۸۰۱ ۲۳۵ (خط ۴) ۷۵۲۱۸۳۶ (۰۹۳۵)

وب سایت: <http://www.monir.com>
 پست الکترونیک: info@monir.com

دیگر مراکز پخش: نشر نیک‌معارف، ۰۶۶۹۵۰۰۱۰ * نشر آفاق، ۰۲۲۸۴۷۰۳۵ * دارالکتب الاسلامیه، ۰۵۵۶۲۰۴۱۰
 نشر رایحه، ۰۸۸۹۷۶۱۹۸ * پخش اینه، ۰۳۳۹۳۰۴۹۶

۳۸۰۰ تومان

این حلقه به نیابت از:

محدّث والا مقام

میرزا حسین نوری رحمۃ اللہ علیہ

به پیشگاه:

جان نثار سیّدالشّهدا علیہ السلام

جناب زهیر بن قین رحمۃ اللہ علیہ بجلّی

تقدیم می‌گردد.

فهرست مطالب

بخش اول: آداب دعا و خاستگاه آن

فصل اول: آداب دعا	۱۵
درس اول: آداب دعا (۱)	۱۵
۱ - یأس از خلق	۱۵
۲ - رضا به قضای الهی	۱۷
۳ - یقین به اجابت	۱۹
۴ - مقدم نمودن نماز	۲۰
۵ - شروع با «بسم الله الرحمن الرحيم»	۲۲
۶ - مقدم کردن حمد و ثنای الهی	۲۳
۷ - یاد کردن از نعمت‌های الهی و شکر آنها	۲۴
درس دوم: آداب دعا (۲)	۲۷
۸ - ذکر صلوات بر پیامبر ﷺ و آل او ﺍﻭ ﺍﻟﻪ	۲۷
۹ - توسل به اهل بیت ﺍﻟﻪ	۳۲
درس سوم: آداب دعا (۳)	۳۶

۳۶	۱۰ - اقرار به گناهان و استغفار از آنها
۴۱	۱۱ - تعمیم دادن در دعا
۴۴	۱۲ - دعا کردن پنهانی
۴۵	۱۳ - جمعی دعا کردن
۴۸	پرسش‌های مفهومی از درس‌های ۱ تا ۳
۴۹	درس چهارم: آداب دعا (۴)
۴۹	۱۴ - اصرار و الحاح در دعا
۵۳	۱۵ - گریستن (بکاء)
۵۴	تباکی
۵۷	گریه از خوف خدا
۵۸	لرزیدن از خوف خدا
۵۹	ابتهال
۶۱	درس پنجم: آداب دعا (۵)
۶۱	۱۶ - اختیار زمان مناسب برای دعا
۶۸	درس ششم: آداب دعا (۶)
۶۸	۱۷ - اختیار مکان مناسب برای دعا
۶۸	مسجد الحرام
۷۲	حائر حسینی
۷۶	۱۸ - در دست داشتن انگشتر عقیق و فیروزه
۷۸	پرسش‌های مفهومی از درس‌های ۴ تا ۶
۷۹	فصل دوم: عدم منافات دعا با رضا به قضای الهی
۷۹	درس هفتم: توهم ناسازگاری دعا با رضا به قضای الهی
۷۹	اهمیت رضا و تسلیم به قضای خداوند
۸۰	توهم تعارض دعا بامقام رضا و تسلیم
۸۴	دیدگاه صوفیانه: دعا نکردن نشانه تقرب به خداوند!

فهرست مطالب □ ۹

۸۶	درس هشتم: دعا، تجلّی رضا و تسلیم و بندگی در برابر خدا
۸۶	عدم اختصاص اشکال صوفیان به دعا
۸۷	راضی بودن به قضای تشریعی و تکوینی خداوند
۸۸	دعا: لازمه راضی بودن به قضای تشریعی خداوند
۹۱	معنای صحیح سپردن کامل خود به خدا
۹۴	دعا: نشانه استقلال یا نیاز؟
۹۶	درس نهم: طلب عافیت از خدا (۱)
۹۶	ملاک شناخت خیر و شر برای انسان
۹۷	تأکید بر طلب عافیت از خدا در دعاها
۱۰۱	مذمت حضرت یوسف علیه السلام به خاطر نخواستن عافیت
۱۰۲	رابطه عافیت طلبی با خیر و شر انسان
۱۰۴	لزوم توجه به نحوه صحیح دعا کردن
۱۰۷	درس دهم: طلب عافیت از خدا (۲)
۱۰۷	دعای شر به سبب عدم معرفت عمیق
۱۰۹	محبوبیت دعا برای رفع بلا نزد خداوند
۱۱۶	منعی برای دعا وجود ندارد
۱۱۸	درس یازدهم: معنای تقرب به سوی خدا و رحمت الهی
۱۱۹	عدم امکان تقرب به خدا با اعراض از دعا
۱۲۳	رابطه مهر یا قهر خداوند با وظیفه دعا کردن
۱۲۸	پرسش های مفهومی از درس های ۷ تا ۱۱

بخش دوم: دعا کردن در حق حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه

۱۳۱	فصل اول: انگیزه ها و محتوای دعا برای امام زمان علیه السلام
۱۳۱	درس دوازدهم: انگیزه های دعا (۱)
۱۳۱	انگیزه های دعا برای دیگری

- ۱ - دعای شفقت و رحمت برای امام زمان علیه السلام ۱۳۴
- درس سیزدهم: انگیزه‌های دعا (۲) ۱۴۱
- ۲ - دعا برای امام عصر علیه السلام به‌خاطر تلافی کردن احسان ایشان ۱۴۱
- ۳ - دعا در حق امام عصر علیه السلام از روی امید به احسان ایشان ۱۴۷
- ۴ - دعا برای امام زمان علیه السلام به انگیزه تعظیم و تجلیل ایشان ۱۵۰
- ۵ - دعا در حق ولی عصر علیه السلام در پاسخ به التماس دعای ایشان ۱۵۳
- درس چهاردهم: برخی مضامین دعا برای امام عصر علیه السلام ۱۵۵
- ۱ - دعا برای دفع شرور از امام زمان علیه السلام ۱۵۵
- ۲ - دعا در جهت حفظ امام علیه السلام ۱۵۶
- ۳ - دعا برای دوستان و علیه دشمنان امام علیه السلام ۱۵۷
- ۴ - دعا برای شادی امام علیه السلام به‌خاطر رعیتش ۱۵۸
- ۵ - دعا برای تعجیل فرج امام علیه السلام ۱۵۹
- فصل دوم: ضرورت دعا برای تعجیل فرج امام عصر علیه السلام** ۱۶۱
- درس پانزدهم: ضرورت دعا برای تعجیل فرج امام عصر علیه السلام ۱۶۱
- الف - رفع بلای غیبت به‌وسیله دعا، تذکر به بلا و مصیبت غیبت ۱۶۱
- احساس نیاز به دعا برای تعجیل فرج ۱۶۳
- سستی نکردن در مورد این دعا ۱۶۳
- اطمینان به نزدیک شدن ظهور ۱۶۴
- یقین به اجابت دعای تعجیل فرج ۱۶۶
- تأثیر اعتقاد به خدایی بودن امر ظهور در کیفیت دعا برای آن ۱۶۸
- ب - امتثال امر امام علیه السلام به اکثر دعا ۱۶۹
- معنای دقیق عبارت توقیع امام علیه السلام ۱۶۹
- ضرورت اهتمام به امتثال امر امام علیه السلام ۱۷۱
- پرسش‌های مفهومی از درس‌های ۱۲ تا ۱۵ ۱۷۲

فهرست مطالب □ ۱۱

فصل سوم: آثار و فوائد دعا در حق حضرت ولی عصر علیه السلام	۱۷۳
درس شانزدهم: فوائد دعای ما برای امام عصر علیه السلام	۱۷۳
الف - فوائد دعاهاى ما برای امام عصر علیه السلام	۱۷۳
عدم احتیاج امام زمان علیه السلام به دعاهاى ما	۱۷۴
فایده بخش بودن دعای ما در حق امام علیه السلام به برکت خود ایشان	۱۷۵
فایده اول: رفع و دفع بلايا از امام عصر علیه السلام به دعای ما	۱۷۹
فایده دوم: بالا رفتن مقام امام زمان علیه السلام به دعای ما	۱۸۲
فایده سوم: جلو افتادن ظهور امام علیه السلام به دعای ما	۱۸۴
درس هفدهم: جلو افتادن فرج (۱)	۱۸۶
مشروط بودن تعجیل فرج به انجام عمل بنی اسرائیل	۱۸۶
گریه و ضجّه بنی اسرائیل برای تعجیل فرج	۱۹۰
وجدان عذاب بودن غیبت امام عصر علیه السلام	۱۹۳
حال گریه و ضجّه: نشانه عمق معرفت امام زمان علیه السلام	۱۹۵
لزوم اهتمام بیشتر به تعمیق معرفت مؤمنان در زمان غیبت	۱۹۷
درس هجدهم: جلو افتادن فرج (۲)	۲۰۰
آیا ممکن است جلو افتادن فرج امام زمان علیه السلام محبوب مؤمن نباشد؟	۲۰۰
تعجیل فرج یا تعجیل در آنچه خداوند به تأخیر انداخته است؟	۲۰۲
لزوم تفکیک دو جهت در مقتضای عدل الهی	۲۰۷
تقاضای سطح بالا در دعای توقیع امام علیه السلام	۲۱۰
نفی استعجال در مورد ظهور امام عصر علیه السلام	۲۱۱
درس نوزدهم: فوائد دعا در حق امام عصر علیه السلام برای دعا کننده (۱)	۲۱۴
ب - آثار دعا در حق ولی عصر علیه السلام برای دعا کننده	۲۱۴
فوائد دعا در حق امام زمان علیه السلام برای دعا کننده	۲۱۴
ارزش دعا برای تعجیل فرج	۲۱۵
فرج دعا کننده به سبب دعا و احسان امام عصر علیه السلام	۲۱۸

۱۲ □ دعا برای امام عصر علیه السلام

- ۲۲۰ فرج دعا کننده به خاطر یاری کردن امام زمان علیه السلام
- ۲۲۴ درس بیستم: فوائد دعا در حق امام عصر علیه السلام برای دعا کننده (۲)
- ۲۲۴ فرج دعا کننده از طریق صبر بر دینداری در زمان غیبت
- ۲۲۸ اکثار دعا بر تعجیل فرج: فرجی بزرگ برای دعا کننده
- ۲۳۴ حصول تقوا: فرج دیگری برای دعا کننده
- ۲۳۶ پرسش‌های مفهومی از درس‌های ۱۶ تا ۲۰
- ۲۳۷ فهرست منابع

بخش اوّل

آداب دعا و خاستگاه آن

مطالب لازم در مورد جایگاه اعتقادی دعا و آثار و نتایج آن، همچنین مهم‌ترین مسائل مربوط به اجابت دعا را در حلقهٔ پیشین بررسی کردیم. اکنون لازم است در خصوص کیفیت و چگونگی دعا کردن و نیز در مورد رابطهٔ دعا با رضا به قضای الهی هم سخن بگوییم. این دو مطلب در این بخش مورد بررسی قرار گرفته است.

فصل ۱

آداب دعا

درس اول: آداب دعا (۱)

در روایات اهل بیت علیهم السلام آدابی برای دعا کردن به درگاه الهی بیان شده است که ما در این فصل به هجده مورد از آنها اشاره می‌کنیم. برخی از این آداب، امور قلبی و برخی دیگر جوارحی هستند.

۱ - یأس از خلق

اولین ادب قلبی دعا این است که دعاکننده با قطع کامل امید از غیر خدا، دست به دعا بلند کند. انسانی که در رفع حاجت خود از خلق خدا مأیوس است، حالش با کسی که هنوز امیدش از غیر خدا قطع نشده، متفاوت است. اگر انسان بتواند در دعاهاى خود همیشه حال یأس از غیر خدا را داشته باشد، می‌تواند به اجابت آنها بسیار امیدوار گردد. از امام صادق علیه السلام در این خصوص چنین نقل شده است:

إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ لَا يَسْأَلَ رَبَّهُ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ فَلْيَتَأَسَّ مِنْ
النَّاسِ كُلِّهِمْ وَلَا يَكُونُ لَهُ رَجَاءٌ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَإِذَا عَلِمَ اللَّهُ
ذَلِكَ مِنْ قَلْبِهِ لَمْ يَسْأَلْهُ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ.^۱

هرگاه یکی از شما بخواهد که هر درخواستی از پروردگارش می‌کند، به او عطا فرماید، پس باید از همهٔ مردم ناامید شود و امیدی جز از جانب خداوند نداشته باشد. اگر خداوند این حالت قلبی را در او ببیند، هر چه درخواست نماید، به او عطا می‌فرماید. انسان عاقل هیچ‌گاه به زمینه‌ها و شرایطی که به حساب ظاهر برای اجابت دعا فراهم است، امید نمی‌بندد. همچنین موانع و مشکلاتی که در طریق اجابت دعا وجود دارد، او را ناامید نمی‌سازد. علت این امر، ایمان عمیق اوست به اینکه سر رشتهٔ امور به دست خدای متعال می‌باشد و یقین دارد که اگر او نخواهد، هیچ‌یک از مقدمات و زمینه‌های آماده، منتهی به اجابت نمی‌شود. همچنین موانع و مشکلات هم تا وقتی خدا نخواهد، تأثیری در عدم اجابت دعا نمی‌گذارند. با توجه به این نکتهٔ مهم، مؤمن همیشه و در هر حال از غیر خدا ناامید است و به غیر او دل نمی‌بندد؛ چه شرایط ظاهری را برای اجابت دعا مناسب ببیند و چه به حساب ظاهر از آن ناامید و مأیوس باشد.

تعبیر جالبی که در این خصوص به کار رفته، به خوبی بیانگر حالی است که یک انسان مؤمن باید در هنگام دعا کردن داشته باشد. این تعبیر در یک حدیث قدسی از پروردگار متعال خطاب به حضرت عیسی (علیه السلام) آمده است که به او فرمود:

۱. بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۳۱۴، ح ۱۹، به نقل از عدهٔ الدّاعی.

یا عیسیٰ، اُدْعُنِی دُعَاءَ الْغَرِیقِ الْحَزینِ الَّذِی لَیْسَ لَهُ مُعِیْتُ.^۱

ای عیسی، مرا همچون فردی در حال غرق شدن و اندوهناکی که هیچ فریادرسی ندارد، بخوان.

کسی که در حال غرق شدن در دریاست و هیچ کس را ندارد که به فریادش برسد، چگونه خدا را می خواند؟ اگر انسان بتواند همیشه با چنین حالی دعا کند، خداوند او را اجابت می فرماید. با توضیحات گذشته روشن شد که انسان مؤمن هیچ گاه بر بودن زمینه ها و اسباب ظاهری اعتماد نمی کند. همچنین بخاطر بودن بعضی موانع ظاهری در راه اجابت خواسته اش از آن ناامید نمی گردد. همیشه تنها بر خدای متعال تکیه می کند و با وجود اینکه سراغ فراهم نمودن اسباب و شرایط عادی تحقّق خواسته اش می رود و در رفع موانع می کوشد، امّا همه امیدش فقط به خداست و از غیر او قطع امید می کند. کسی که چنین اعتقادی دارد، همیشه حال غریقی را دارد که فریادرسی برای خود نمی بیند و می تواند این ادب مهمّ دعا کردن را در خود پیاده کند.

۲- رضا به قضای الهی

دومین ادب قلبی دعا آن است که انسان به خاطر عدم رضا از قضای الهی دعا نکند، بلکه در هر حال قلباً به آنچه خداوند برایش مقدّر فرموده - چه خوشایند و چه ناخوشایند - راضی و خشنود باشد. در این صورت خداوند وعده فرموده که دعایش را مستجاب می فرماید. از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمودند:

۱. بحارالانوار، ج ۹۳، ص ۳۴۱، ح ۱۱، به نقل از عدّة الدّاعی.

كَيْفَ يَكُونُ الْمُؤْمِنُ مُؤْمِنًا وَ هُوَ يَسْخَطُ قِسْمَهُ ... وَ أَنَا
الضَّامِنُ لِمَنْ لَمْ يَهْجُسْ فِي قَلْبِهِ إِلَّا الرِّضَا أَنْ يَدْعُو اللَّهَ
فَيَسْتَجَابَ لَهُ.^۱

چگونه مؤمنی، مؤمن است در حالی که از قسمت (مقدّر) خود
ناراضی باشد ... و من ضامنم برای کسی که چیزی جز خشنودی
(از قضای الهی) در دلش نباشد که دعای او به درگاه خداوند
مستجاب شود.

انسان مؤمن ممکن است گاهی از وضعیتی که برایش پیش آمده،
ناراحت باشد؛ مثلاً از بیماری یا فقر و این ناراحتی به معنای
ناملایم بودن درد و رنج و مصیبت است، ولی لازمه آن، ناخشنودی از
تقدیر الهی در حق او نیست. البته احتمال می‌دهد که این بیماری یا فقر
و ... به علت ناشکری و ارتکاب گناهان باشد و در این فرض از کوتاهی
و تقصیر خودش ناراضی است؛ اما از عدل خداوند که او را به عقوبت
گناهانش گرفتار ساخته، ناخشنود نمی‌باشد.

این اعتقاد به درجات بالای ایمان اختصاص دارد و مراتب پایین‌تر،
از آن محروم هستند. کسانی که به این درجه والا از ایمان ارتقا یابند،
وقتی از خداوند طلب عافیت و شفا می‌کنند، به خاطر ناخشنودی از
تقدیر الهی در حق آنان نیست^۲ و این همان دعایی است که امام
صادق (عجله) اجابتش را تضمین فرموده‌اند.

۱. اصول کافی، کتاب الایمان و الکفر، باب الرضا بالقضاء، ح ۱۱.

۲. در این مورد در فصل آینده به تفصیل سخن خواهیم گفت.

۳ - یقین به اجابت

سومین ادب قلبی در دعا این است که انسان با یقین به اجابت، خدای خود را بخواند. در حلقهٔ گذشته به مناسبت بحث دربارهٔ شرایط اجابت توضیح دادیم که یکی از مهم‌ترین آنها «اقبال قلبی» است و به همین مناسبت، احادیثی را نقل کردیم که در آنها پس از سفارش به اقبال قلبی، یقین به اجابت را از دعاکننده خواسته بودند. آن احادیث، شواهدی هستند بر نکته‌ای که اکنون در مقام بیان آن هستیم؛ یعنی دعا کردن با حال یقین به اجابت. وجود چنین حالی در هنگام دعا شور و حرارت فوق‌العاده‌ای در انسان ایجاد می‌کند که اگر به جای یقین، گمان یا شک و یا احتمال باشد، هرگز آن شور و شوق در هنگام دعا به وجود نخواهد آمد. ما ملاحظه می‌کنیم که ائمه علیهم‌السلام سفارش‌های متعدّدی در این زمینه فرموده‌اند. از امام صادق علیه‌السلام نقل شده که فرمودند:

إِذَا دَعَوْتَ فَظَنَّ أَنَّ حَاجَتَكَ بِالْبَابِ.^۱

هرگاه دعا می‌کنی، یقین^۲ داشته باش که حاجتت دم در است.

دم در دیدن حاجت کنایه از یقین داشتن به اجابت دعاست. همین مطلب با تعبیر «یقین» از رسول‌گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم نقل شده است:

أَدْعُوا اللَّهَ وَ أَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ.^۳

در حالی که یقین به اجابت دارید، دعا کنید.

۱. اصول کافی، کتاب الدعاء، باب الیقین فی الدعاء، ح ۱.

۲. در مورد اینکه کلمه «ظن» به معنای یقین هم به کار می‌رود، در درس شانزدهم از حلقهٔ گذشته سخن گفتیم.

۳. بحارالانوار، ج ۹۳، ص ۳۰۵، ح ۱، به نقل از عدّه الدّاعی.

یقین به اجابت در حال دعا به معنای پیشگویی و دارا بودن علم غیب در مورد اجابت دعا نیست. چه بسا دعایی که انسان با حال یقین به اجابت می‌کند، مستجاب نشود. اما وجود این حال در نوع و چگونگی دعا کردن انسان بسیار مؤثر می‌باشد و در اقبال قلبی او تأثیر زیادی دارد. این یکی از آداب دعا به شمار می‌آید.

۴ - مقدم نمودن نماز

یکی دیگر از آداب مهم دعا کردن، مقدم نمودن نماز بر آن است. این امر دعا را به استجاب نزدیک می‌سازد. از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمودند:

مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ صَلَّى رُكْعَتَيْنِ فَأَتَمَّ رُكُوعَهُمَا وَ سَجُودَهُمَا ثُمَّ سَلَّمَ وَ أَتْنَى عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ سَأَلَ حَاجَتَهُ فَقَدْ طَلَبَ فِي مَطَانِهِ وَ مَنْ طَلَبَ الْخَيْرَ فِي مَطَانِهِ لَمْ يَخِبْ.^۱

هر کس وضوی نیکو و کامل بگیرد سپس دو رکعت نماز بگزارد و رکوع و سجود آن را کامل و خوب ادا نماید آنگاه سلام داده، حمد و ثنای خدای عز و جل و رسول او را بکند، سپس حاجت خود را بخواهد، چنین کسی دعایش در مظنه استجاب است و هر کس در موقعیتی که گمان اجابت می‌رود، طلب خیر کند، ناکام نمی‌ماند.

در اینجا یکی از آداب نیکوی دعا را نماز کامل با وضوی واجد

۱. بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۳۱۴، ح ۲۰، به نقل از مکارم الاخلاق.

شرایط صحّت و کمال دانسته‌اند. این نماز ممکن است نماز مستحبی باشد که با تیت‌های مختلف ادا می‌شود. یکی از این نیت‌ها می‌تواند، نیت نماز حاجت باشد. اما بهتر از هر نمازی که انسان مقدّمه دعایش قرار می‌دهد، نماز واجب است. مطابق فرمایش ائمّه اطهار علیهم‌السلام هر نماز واجب یک دعای مستجاب دارد و به همین دلیل می‌توان به اجابت دعا پس از ادای نماز واجب امیدوار بود. امام هشتم حضرت علی‌بن موسی الرضا علیه‌السلام از پدران گرامی خود از رسول خدا صلی‌الله‌علیه و آله و سلم نقل کرده‌اند که ایشان فرمودند:

مَنْ أَدَّى فَرِيضَةً فَلَهُ عِنْدَ اللَّهِ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ.^۱

هرکس یک نماز واجب را ادا نماید، برای او نزد خداوند یک دعای مستجاب می‌باشد.

ادای هر نماز واجب می‌تواند وسیله تقرّب انسان به پیشگاه خداوند باشد و یکی از آثار آن، استجابت دعای آن نماز گزار است.

در حدیث دیگری که پیشتر صدر آن را نقل کردیم،^۲ امام صادق علیه‌السلام مانع اساسی برای اجابت دعا را گناهان انسان دانسته‌اند. اما در ادامه فرمایش خود تأکید کرده‌اند که فرد گناهکار نباید از استجابت دعایش ناامید گردد، لذا با وجود اینکه گناهکار است، اگر به گونه‌ای که شایسته است، دعا کند، خداوند پاسخ او را می‌دهد. فرمودند:

لَوْ دَعَوْتُمُوهُ مِنْ جِهَةِ الدُّعَاءِ لَأَجَابَكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ عَاصِينَ.

۱. بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۳۴۴، ح ۸، به نقل از مجالس مفید و بحار الانوار،

ج ۸۵، ص ۳۲۱، ح ۷، به نقل از عیون اخبار الرضا علیه‌السلام.

۲. حلقه گذشته درس هفدهم.

اگر آن‌گونه که شایسته دعا است، او (خدا) را می‌خواندید، شما را اجابت می‌کرد هرچند که گناهکار بودید.
سپس در توضیح «جهة الدعاء» رعایت آدابی را ذکر فرمودند که اولین مورد آن، دعا کردن پس از ادای نماز واجب است. فرمودند:

إِذَا أَدَّيْتَ الْفَرِيضَةَ^۱

هرگاه نماز واجب را ادا نمودی
سپس به آدابی اشاره فرموده‌اند که در ادامه بحث به یک‌یک آنها اشاره خواهیم نمود.

۵ - شروع با «بسم الله الرحمن الرحيم»

یکی از زیباترین آداب دعا، شروع کردن آن با آیه شریفه «بسم الله الرحمن الرحيم» است. از رسول مکرم اسلام نقل شده که فرمودند:

لَا يُرَدُّ دُعَاءٌ أَوَّلُهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.^۲

دعایی که ابتدای آن «بسم الله الرحمن الرحيم» باشد، مردود نمی‌گردد.

چه خوب است که دعا با نام مقدس «الله» متّصف به صفات «رحمان» و «رحیم» آغاز شود تا مقبول درگاه حق افتد و مردود نگردد.

۱. بحارالانوار، ج ۹۳، ص ۳۲۰، ح ۲۸، به نقل از فلاح السائل.

۲. همان، ص ۳۱۳، ح ۱۷، به نقل از الدعوات راوندی.

۶ - مقدّم کردن حمد و ثنای الهی

پس از ادای نماز و شروع کردن دعا با آیه «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» بهترین عمل، حمد و ثنای پروردگار است که باید زینت بخش هر دعایی به پیشگاه او باشد. در حدیثی که ابتدای آن را از امام صادق علیه السلام نقل کردیم، ایشان پس از ادای فریضه (نماز واجب) اوّلین ادب دعا را تمجید و تعظیم خداوند دانسته و فرموده‌اند:

إِذَا أَدَيْتَ الْفَرِيضَةَ مَجَّدْتَ اللَّهَ وَ عَظَّمْتَهُ وَ تَمَدَّحْتَهُ بِكُلِّ مَا تَقْدِرُ عَلَيْهِ.^۱

وقتی نماز واجب را ادا نمودی، خداوند را تمجید و تعظیم می‌کنی و او را با همه آنچه در توان داری، مدح می‌گویی. یاد کردن خداوند به عظمت، نشانگر عمق معرفت دعاکننده نسبت به ذات مقدّس ربوبی است و هر چه این معرفت بالاتر و عمیق‌تر باشد، دعای برخاسته از آن، قدر و ارزش بیشتری پیدا می‌کند. به همین جهت است که زیباترین و بهترین حمد و ثناها را در دعاهاى مأثور از ائمه طاهرين علیهم السلام مشاهده می‌کنیم. در بسیاری از این دعاها حجم تمجید و تعظیم خداوند به مراتب بیش از درخواست‌ها و تقاضایی است که به پیشگاه او عرضه می‌شود. به عنوان نمونه می‌توانیم به دعای «مشلول» و دعای «جوشن کبیر» در این زمینه اشاره کنیم.

حدیث جالبی از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمودند:

إِنَّ فِي كِتَابِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: أَنَّ الْمَدْحَةَ قَبْلَ

۱. بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۳۲۰، ح ۲۸، به نقل از فلاح السائل.

الْمَسْأَلَةُ فَإِذَا دَعَوْتَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَمَجِّدْهُ.

همانا در نوشته امیرالمؤمنین علیه السلام است که ستایش (خداوند) پیش از درخواست است. پس هرگاه خدای عز و جل را می خوانی، او را تمجید کن.

راوی می گوید: خدمت امام صادق علیه السلام عرض کردم: چگونه خداوند را تمجید کنم؟ فرمودند:

تَقُولُ: يَا مَنْ هُوَ أَقْرَبُ إِلَيَّ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ، يَا فَعَالًا لِمَا يُرِيدُ، يَا مَنْ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ يَا مَنْ هُوَ بِالْمَنْظَرِ الْأَعْلَى، يَا مَنْ هُوَ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ.^۱

می گویی: ای آنکه به من از رگ گردن نزدیک تری، ای آنکه هر چه اراده کنی، انجام می دهی، ای کسی که میان انسان و قلبش حائل می شوی، ای کسی که در منظر اعلی هستی، ای کسی که مانند نداری.

این عبارات نمونه ای از حمد و ثنای الهی است که می توان پیش از دعا و درخواست از خداوند به زبان آورد. رعایت این ادب از مهم ترین اموری است که باید برای توجّه کردن خداوند به انسان به عمل درآید.

۷ - یاد کردن از نعمت های الهی و شکر آنها

پس از حمد و ثنای الهی ادب دیگری که باید در دعا کردن رعایت شود، یاد کردن از نعمت های الهی و شکرگزاری نسبت به آنهاست. امام صادق علیه السلام در ضمن حدیثی نحوه صحیح دعا کردن را چنین آموزش

۱. اصول کافی، کتاب الدعاء، باب الثناء قبل الدعاء، ح ۲.

می دهند، می فرمایند:

تَبْدَأُ فَتَحْمَدُ اللَّهَ وَ تَذْكُرُ نِعْمَهُ عِنْدَكَ ثُمَّ تَشْكُرُهُ^۱

شروع می کنی، پس حمد خداوند را بجا می آوری و نعمت های او را که به تو ارزانی داشته، یاد می کنی سپس او را شکر می گزاری

یاد کردن از نعمت هایی که خداوند به انسان ارزانی داشته، خود از مصادیق شکر زبانی است. البته شکر زبانی برخاسته از شکر قلبی می باشد و مرحله سوم شکرگزاری شکر عملی است. حداقل انتظار است که در اینجا می رود آن است که دعا کننده پس از حمد و ثنای الهی، نعمت های خداوند را به زبان شکر بگوید در حالیکه قلباً از منعم خویش سپاسگزار است. به زبان آوردن نعمت هایی که خداوند در اختیار انسان قرار داده، از مصادیق شکر او به شمار می آید و همچنین اقرار و اعتراف به عجز از شکرگزاری - مطابق فرمایش ائمه علیهم السلام - ادای حق شکر خداوند محسوب می گردد.^۲

گاهی بیان نعمت های خداوند و شکرگزاری نسبت به آنها، پس از ذکر صلوات بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و اهل بیت او علیهم السلام آمده است که یکی دیگر از آداب نیکوی دعا کردن به شمار می آید. امام صادق علیه السلام در حدیثی که بیان تمجید و تعظیم خداوند را پس از ادای فریضه مورد تأکید قرار داده اند، می فرمایند:

ثُمَّ تَذْكُرُ بَعْدَ التَّحْمِيدِ لِلَّهِ وَ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ وَ الصَّلَاةِ عَلَى

۱. اصول کافی، کتاب الدعاء، باب الثناء قبل الدعاء، ح ۸.

۲. مراتب مختلف شکرگزاری و بیان تفصیلی هر یک در حلقه پنجم آمده است.

النَّبِيِّ ﷺ مَا أَبْلَاكَ وَأَوْلَاكَ وَتَذَكَّرَ نِعْمَهُ عِنْدَكَ وَعَلَيْكَ وَ
مَا صَنَعَ بِكَ فَتَحَمْدُهُ وَتَشْكُرُهُ عَلَى ذَلِكَ ...^۱

سپس بعد از حمد و ثنای خداوند و صلوات فرستادن بر پیامبر ﷺ، یاد می‌کنی از آنچه (خداوند) وسیلهٔ آزمایش تو قرار داده و آن نیکی‌هایی که به تو نموده است و یاد می‌کنی از نعمت‌هایی که به تو ارزانی داشته و در نزد توست و الطافی که به تو نموده است، آنگاه او را به‌خاطر همهٔ اینها می‌ستایی و سپاس می‌گزاری.

وقتی انسان حاجتی از خدا می‌خواهد و او را می‌خواند، بسیار شایسته است که پیش از مطرح نمودن خواسته‌اش، از الطاف بیکران الهی که تا آن وقت به او ارزانی داشته، یاد کند و مراتب شکرگزاری خود را به پیشگاه منعم خود عرضه بدارد. با این کار نشان می‌دهد که بندهٔ قدرشناسی است و از وجود نعمت‌های فراوان خداوند در نزد خود غافل نیست. قاعده و قانون الهی این است که هر چه بنده بیشتر و بهتر شکرگزار نعمت‌های او باشد، بر لطف خود نسبت به او می‌افزاید.

۱. بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۳۲۰، ح ۲۸، به نقل از فلاح السائل.